

Babku k babce budau nohavice. Adde parum parvo
magnum cumulabis acervum.

Pozde horiti bycha. Tarde fabulari.

Blázní nebhwagj maudrj, nei s swau sftodau. Se-
ro sapiunt Phryges.

Za babku by přes Zatty hnal. Argentanginam patitur.
Ezechos se bal, nebárs se. Fata sua qvemqve manent.

Blázen dáwá, maudrj bere. Stultus dissipat, pru-
dens congregat.

Zústaneho wlk bere.

Non curat numerum lupo. *Virg.*

On béžneho hrá. Festinat.

Pomocj z blata.

Juvare ex difficultate.

25. Non ullus medicus melior quam fidus amicus. *Cato*
Ad prijtele uprimaého 1.4.13.
Nemár wbara lepšjho.

Gatj člowek,
taká řci.

Qualis homo,
talis sermo.

Gedna bšda
druhou hoňj.
Nulla
calamitas sola.

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

SÚČASNÉ PROBLÉMY PAREMIOLOGIC-
KÉHO ŠTÚDIA V ČSSR

- Mária Kosová: Projekt vydania slovenských prísloví 517
- Milan Leščák: Pramene k štúdiu slovenských ľudových hádaniek 524
- Zuzana Profantová: K poetike prarodostiek 530
- Jozef Mlacek: Paremiológia a frazeológia 537
- Dagmar Klímová: Vztah prísloví a prozaického folklóru 543
- Ján Kopál: K výrazovej variabilite a typológii riekanky 551
- Karel Horálek: Prísloví a aforismus 557
- Jiří Jaroš: K funkci úsloví a rčení v zápisech kronikářů, písmáků a veršovců na střední Moravě 562
- Agnes Szemerényi — Vilmos Voigt: Číslo šest v maďarských prísloviach 569
- Mikuláš Mušínska: Zbierky prísloví Ukrajincov východného Slovenska 577

DISKUSIA—GLOSSY

FILMOVÁ A TELEVÍZNA TVORBA
O LUDOVEJ KULTÚRE

- Svetozár Švehlák: Filmová a televízna tvorba o ľudovej kultúre 581
- Peter Mihálik: K niektorým aspektom etnografického filmu 587
- Milan Leščák: Úloha filmu a televízie v súčasnom vývine ľudovej kultúry 593
- Oskár Elschek: Národopisný film a jeho realizačné problémy 605
- Mária Prasličková: Výrazové a tvorivé prostriedky národopisného filmu 611

- Adam Pranda: K otázke pravdivosti a miery štylizácie v národopisnom filme 614
- Vlasta Svobodová: Vědecký a umělecký národopisný film 624
- Libuše Volbrachťová: K otázkám dokumentace a popularizace folklór-
ních tradic 628
- Stanislav Důžek: Výskum a filmová dokumentácia 632
- Zora Vanovičová: Niekoľko poznámok o význame filmovej tvorby s národopisnou tematikou 636
- Daniel Luther: K problematike filmovej a televíznej tvorby o ľudovej kultúre 638
- Záverečný protokol z rokovania poroty súťažnej prehliadky Etnofilm Čadca 80 641

ROZHLADY

- Životní jubileum akademika Bromleje (Václav Froléc) 648
- K jubileu doc. PhDr. Emílie Horváthovej, CSc. (Viera Urbančová) 650
- Životný medzník Soni Kovačevičovej (Olga Danglová) 653
- OBSAH 29. ROČNÍKA 660

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ЧССР
- Мария Косова: Проект издания словацких пословиц 517
- Милан Лешчак: Источники к изучению словацких народных загадок 524
- Зузана Профантова: К поэтике примет 530

Йозеф Млачек: Паремнология и фразеология	537
Дагмар Климова: Связь пословиц и прозаического фольклора	543
Ян Копал: О варибельности средств выражения и типологии считалок	551
Карел Горалек: Пословица и афоризм	557
Йиржи Ярош: К функции пословиц и поговорок в записях хроникеров, грамотеев и стихотворцев в Средней Моравии	562
Агнеш Семеркенъи — Вильмош Воигт: Цифра „шесть“ в венгерских пословицах	569
Микулаш Мушинка: Сборники пословиц украинцев Восточной Словакии	577

ДИСКУССИЯ — ГЛОССЫ

КИНО- И ТЕЛЕВИЗИОННОЕ ТВОРЧЕСТВО О НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЕ

Светозар Швевлак: Кино- и телевизионное творчество о народной культуре	581
Петер Михалик: К некоторым аспектам этнографического фильма	587
Милан Лешчак: Роль кинофильма и телевидения в современном развитии народной культуры	593
Оскар Элшек: Этнографический фильм и проблемы его реализации	605
Мария Прасличкова: Выразительные и творческие средства этнографического фильма	611
Адам Пранда: К вопросу правдивости и меры стилизации в этнографическом фильме	614
Власта Свободова: Научный и художественный этнографический фильм	624
Либуше Волбрахтова: К вопросам документации и популяризации фольклорных традиций	628
Станислав Дужек: Научные исследования и кинодокументация	632
Зора Вановичова: Несколько замечаний о значении кинотворчества с этнографической тематикой.	636
Даниел Лутер: К проблематике кино- и телевизионного творчества о народной культуре	638
Заключительный протокол совещания жюри конкурсного просмотра ЭТНОФИЛЬМ ЧАДЦА '80	641

ОБЗОРЫ

Юбилей академика Бромлея (Вацлав Фролец)	648
К юбилею доц., д-р Эмили Хорватовой канд. наук (Вера Урбанцова)	650

Жизненная вежа Сони Ковачевичовой (Ольга Данглова)	653
СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 29 ГОД ИЗДАНИЯ	660

INHALT

STUDIEN

GEGENWÄRTIGE PROBLEME DES PARÖMIOLOGISCHEN STUDIUMS IN DER ČSSR

Mária Kosová: Das Projekt der Ausgabe der slowakischen Sprichwörter	517
Milan Leščák: Die Quellen zum Studium der slowakischen volkstümlichen Rätsel	524
Zuzana Profantová: Die Poetik der Voraussagungen	530
Dagmar Klímová: Die Beziehung zwischen dem Sprichwort und der Prosafolklore	543
Ján Kopál: Die Ausdrucksvariabilität und Typologie der Kindersprüche	551
Karel Horálek: Das Sprichwort und der Aphorismus	557
Jiří Jaroš: Die Funktion der Sprüche und Redewendungen in den Aufzeichnungen der Chronisten, Volksgelehrten und Verseschmiede in Mittelmähren	562
Agnes Szemerkenyi — Vilmos Voigt: Die Nummer sechs in den ungarischen Sprichwörtern	569
Mikuláš Mušíka: Die Sprichwortsammlungen der Ukrainer in der Ostslowakei	577

DISKUSSION — GLOSSEN

DIE FILM — UND FERNSEHSCHÖPFUNG ÜBER DIE VOLKSKULTUR

Svetozár Švehlák: Die Film- und Fernseherschöpfung über die Volkskultur	581
Peter Mihálik: Zu einigen Aspekten des ethnographischen Filmes	587
Milan Leščák: Die Aufgabe des Filmes und des Fernsehens in der gegenwärtigen Entwicklung der Volkskultur	593
Oskár Elšček: Der ethnographische Film und seine Realisationsprobleme	605
Mária Prasličková: Die Aus-	

drucks- und Gestaltungsmittel des ethnographischen Filmes	611
Adam Pranda: Zur Frage der Wahrhaftigkeit und des Masses der Stilisierung im ethnographischen Filme	614
Vlasta Svobodová: Der wissenschaftliche und künstlerische ethnographische Film	624
Libuše Volbrachťová: Zu den Fragen der Dokumentation und Popularisation der Folkloretraditionen	628
Stanislav Důžek: Die Forschung und die Filmdokumentation	632
Zora Vanovičová: Einige Anmerkungen über die Bedeutung der Filmschöpfung mit der ethnographischen Thematik	636
Daniel Luther: Zur Problematik der Film- und Fernseherschöpfung über die Volkskultur	638
Das Schlussprotokoll aus der Verhandlung des Wettbewerbsfilmfestivals ETHNOFILM ČADCA '80	641
 RUNDSCHAU	
Das Lebensjubiläum des Akademikers Bromlej (Václav Frolec)	648
Zum Jubiläum der Doz. PhDr. Emília Horváthová, CSc. (Viera Urbančová)	650
Der Lebensgrenzpunkt der Soňa Kovačevičová (Olga Danglová)	653
INHALT DES 29. JAHRGANGES	660

CONTENTS

ARTICLES

PRESENT PROBLEMS OF THE PAREMIOLOGIC STUDY IN ČSSR

Mária Kosová: The Project of Publishing Slovak Proverbs	517
Milan Leščák: Sources for the Study of Slovak Folk Riddles	524
Zuzana Profantová: Poetics of Prognostics	530
Jozef Mlacek: Paremiology and Phraseology	537
Dagmar Klímová: Relation Between Proverb and Prosaic Folklore	543
Ján Kopál: The Expression Variability and the Typology of Nursery Rhymes	551
Karel Horálek: Proverb and Aphorism	557
Jiří Jaroš: The Function of Locutions	

and Sayings in Entries of Chroniclers, Popular Scripturalists and Folk Verifiers in the Central Moravia	562
Agnes Szemerényi — Vilmos Voigt: The Number Six in Hungarian Proverbs	569
Mikuláš Mušíňka: Ukrainian Proverb Collections from Eastern Slovakia	577

DISCUSSION

THE FILM AND TELEVISION PRODUCTION ON THE FOLK CULTURE

Svetozár Švehlák: The Film and Television Production on the Folk Culture	581
Peter Mihálik: Some Aspects of the Ethnographic Film	587
Milan Leščák: The Task of the Film and Television in the Present Evolution of the Folk Culture	593
Oskár Elschek: The Ethnographic Film and its Realization Problems	605
Mária Prasličková: Expressive and Creative Means of the Ethnographic Film	611
Adam Pranda: The Question of the Verity and the Measure of Unverity in the Ethnographic Film	614
Vlasta Svobodová: The Ethnographic Film: Scientific and Artistic	624
Libuše Volbrachťová: The Question of Documentation and Popularization of Folklore Traditions	628
Stanislav Důžek: The Research and the Film Documentation	632
Zora Vanovičová: Some Notes on the Importance of the Film Production with Ethnographic Thematics	636
Daniel Luther: Problems of the Film and Television Production on the Folk Culture	638
The Final Record from the Deliberation of the Jury at the Competition Show ETHNOFILM ČADCA '80	641

COMMENTARY

The Life Jubilee of the Academician Bromlej (Václav Frolec)	648
The Jubilee of Doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc. (Viera Urbančová)	650
The Life Jubilee of Soňa Kovačevičová (Olga Danglová)	653
THE CONTENTS OF THE 29 TH VOLUME	660

PROJEKT VYDANIA SLOVENSKÝCH PRÍSLOVÍ

MÁRIA KOSOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Tento príspevok má za cieľ oboznámiť s projektom vydania *Slovenských prísloví*, ktorý je v štádiu redigovania diela do jeho edičnej podoby.

V našej koncepcii považujeme za paremiologické útvary príslovia, porekadlá, úslovia (obrazné výrazy charakterizujúce nejakú situáciu), ustálené prirovnania, čiastočne súslovnia (slovné páry). Ako frazeologické jednotky predstavujú paremiologické útvary slovné spojenia, ktoré sa vyznačujú obraznosťou, nerozložiteľnosťou svojho významu, ale aj expresívnosťou;¹ ich prevládajúcou tendenciou v oblasti významu je úsilie o všeobecnú platnosť.

Vo svojich regionálnych, národných i medzinárodných zneniach príslovia predstavujú *momenta humana*,² jedinečné doklady v podstate jednotného myslenia ľudstva a zároveň jeho dialektických rozporov. V mnohohrstevnosti paremiologických útvarov sa odrážajú vývojové stupne a zmeny spoločenských vzťahov. Anonymný charakter príslovných útvarov, ich genetické problémy (samovznik, produkt relatívne neskorého vývoja alebo preberanie migráciou) ich najtesnejšie spájajú s folklórnymi útvarmi. Ľudovosť prísloví sa z tohto hľadiska javí ako jeden z charakteristických a najnosnejších príznakov.

Od začiatku (prvý návrh na archivizo-

vanie prísloví sme podali v r. 1969) určovali sústreďovanie prísloví dva aspekty: vybudovať archív prísloví a realizovať jeho korpus v podobe kritického súborného vydania.

Plán prvej etapy — archivizovanie prísloví — mal, ako to pri takýchto prácach býva, maximalistickú podobu. Korpus prísloví podľa našej koncepcie mali tvoriť príslovné výroky zhromaždené zo známych, ale najmä dosiaľ neznámych prameňov a v čo najširšom časovom rozpätí. Touto požiadavkou prirodzene pojem prameňa nadobudol nové rozmery. Báza skúmania výskytu prísloví sa rozšírila z etnografických prameňov na spisbu v najširšom význame tohto termínu, na didaktické spisy, beletriu, poéziu, dramatickú tvorbu i publicistiku. Predpokladaný korpus okrem zbierok prísloví a prísloví v etnografických materiáloch zahrňuje spisbu, ktorá vznikala na území Slovenska, ale i mimo neho, ak má autorskú, či tematickú väzbu k slovenskému fondu prísloví. Časové východisko skúmania výskytu príslovných výrokov v literárnej tvorbe predstavovalo obdobie staroslovienskej vzdelanosti na území Slovenska (9. stor.), stredovek, obdobie renesancie a baroka, vývojové obdobia národného obrodenia, literárny realizmus a súčasná spisba.

Obsah prvej časti časového záberu tvoria dostupné rukopisné a tlačené pamiatky v staroslovienčine, v češtine, v slovakizovanej češtine, v slovenčine, v latinských prameňoch (listy, listiny) od stredoveku do obdobia baroka (v periodizovaní sa pridrižujeme úzu, použitého v Dejinách slovenskej literatúry 1958—1974). V najstaršom a staršom období literatúry sa príslovné výroky vyhodnocujú v najrozličnejších literárnych kontextoch a funkciách, napr.: prípisypri písloví v rukopisoch, príslovnia ako loci communes súvekého literárneho štýlu, arengy — ustálené výrazy v štýle stredovekých listov a listín a pod. V tejto etape výskumnej činnosti s nami spolupracovali slovakisti orientovaní na staršie obdobie slovenskej literatúry. Hoci do veľkej miery úlohu splnili, ostáva preskúmať ešte niektoré ťažko dostupné diela, získanie ktorých je viazané na medzinárodnú vedeckú spoluprácu (mám na mysli dodanie mikrofilmu preskúmaných rukopisov v maďarských knižniciach a archívoch, ktorých zoznam som spracovala v roku 1975). Vyhodnotenie staršieho obdobia slovenskej literatúry z hľadiska výskytu prísloví je práve tým maximalistickým bodom. Bibliografia, ktorú pre tento účel zhotovil J. Minárik je impozantná, ale v praxi sa ukázalo, že len časť z jej diel je dostupná na spracovanie. Pritom ide o veľmi zaujímavé doklady, ako sú napr. nemecké kázne slovenských kňazov-exulantov s prekladmi slovenských prísloví.

Takéto problémy sme nemali pri vyhodnocovaní prísloví v literatúre od konca 18. storočia až do súčasnosti; lektorovali sme literárnu tvorbu do roku 1975. Len výnimočne sa spracovávajú niektoré závažné diela, ktoré vyšli po tomto roku.³ Kvôli časovej postupnosti prác treba uviesť, že sme archivizovanie prísloví začali prepisom príslovných výrokov uverejnených v samostatných zbierkach, v etnografických i literár-

nych časopisoch a zborníkoch, v populárnych periodikách, vrátane krajan-ských tlačí na kartotečné lístky.

K tejto činnosti sa radí získavanie a archívny prepis rukopisných zbierok prísloví od súčasných zberateľov. Vieme s akými problémami sa spája výskum prísloví, preto považujeme za cenné tri získané zbierky, reprezentujúce príslovné výroky z Liptova, Oravy a západného Slovenska, čo predstavuje spolu vyše 25 000 kartotečných lístkov.

Frekvencia prísloví v autentických folklórnych textoch bola spracovaná na vybraných vzorkách. Problém sme predovšetkým sledovali v materiáli wollmanovskej akcie výskumu ľudovej prozaikej slovesnosti v rokoch 1928—1947. Vyhodnotením 72 zbierok sme získali 1551 príslovných výrokov.

Podľa uvedených zásad sme v roku 1971 začali s archívnymi prácami; obsahovali transkribovanie príslovných zbierok a vyhodnocovanie príslovných výrokov v základných druhoch spisby lektorským postupom. Na prácach sa zúčastnilo 20 externých pracovníkov: medzi nimi boli poslucháči národopisu a príbuzných odborov, neskôr slovakisti mladšej a strednej generácie. Práce sa v zásade ukončili v roku 1978, s menším presahom do roku 1979. Výsledkom je *Archív slovenských prísloví*, ktorý obsahuje 189 227 kartotečných lístkov formátu A6, pričom bolo lektorovaných a excerpovaných asi 34 000 autorských hárkov. Príslovnia z literatúry sú zapísané v kontexte; na všetkých kartotečných lístkoch je uvedený bibliografický údaj prameňa. K archívu patrí kartotéka spracovaných prameňov, kópie starších zbierok prísloví (trojmo), mikrofilmový rôznych textov zo zahraničných knižníc a archívov, v knižnici NÚ SAV oddelenie paremiologickej literatúry. Osobitosťou archívu je rad „monografií“, celkov obsahujúcich na hárky prepísané príslovnia z jednotlivých diel autorov slovenskej spisby. Týmito „mo-

nografiami“ chceme zachovať obraz kvality a mechanizmu používania prísloví na sémantickej úrovni literárnych diel. Viac ako folkloristike je to služba iným odborom, ale považovali sme za potrebné poskytnúť výsledky tejto náročnej práce pre najširšie využitie.

Archív by mal byť i po vydaní *Slovenských prísloví* miestom, ktoré bude poskytovať možnosti využitia tohto zatiaľ najúplnejšieho korpusu prísloví (samozrejme priebežne doplňovaného) v parciálnych štúdiách, týkajúcich sa historiografie, deskripcie, taxónomie, systematiky, žánrovosti, variability, frekvencie prísloví, ideovosti a funkcie prísloví vo folklórnom i mimofolklórnom prostredí.

Rozšírením skúmania prísloví z folklórneho kontextu na celú slovenskú spisbu chceme dokumentovať nielen ich nespornú ľudovosť, ale najmä ich pevné zakotvenie a význam v národnej kultúre a v živote národa.

*

Naše rozhodnutie pre edičnú podobu výsledkov výskumných prác v oblasti paremiologických útvarov vychádza z poznania a porovnávania minulých a súčasných koncepcií vydávania prísloví folkloristami v *Národopisnom ústave SAV*. Edičná prax pozná v zásade tri koncepcie systematického usporiadania príslovných útvarov: najstarší je systém *incipitový*, mechanicky zaraďujúci výroký rôznej významovej i druhovej príslušnosti. Vystriedalo ho *tematické hľadisko*, usporadujúce príslovný materiál podľa kulturologických hľadísk. Tretí spôsob predstavuje slovníkové usporiadanie prísloví podľa *klúčových slov*. V súčasnosti niektorí paremiológovia radia príslová podľa princípu štruktúry⁴; sovietsky paremiológ G. L. Permiakov vydal súbor prísloví východných národov, usporiadaných na základe logicko-semiotických vzťahov, ktoré modelujú vzťahy medzi objektmi.⁵

V otázke edičného postupu pri príprave súborného vydania *Slovenských prísloví*, po zvážení kladov i nevýhod dvoch v súčasnosti najviac používaných systémov — tematického a slovníkového — a najmä po vlastnej editorskej skúsenosti s dielom A. P. Záturckého⁶ rozhodli sme sa pre lexikografické spracovanie archivizovaného materiálu, ale s rešpektovaním paremiologických kritérií.

Len na okraj uvádzam, že tento spôsob má v slovenskej paremiografii dávnu tradíciu: po prvý raz takto usporiadal príslová P. Doležal v diele *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746), po ňom A. Bernolák pripája ku *Grammatica slovacae* (1790) zbierku prísloví obdobne zoradenú. Zo súčasných paremiologických zbierok sa v koncepcii vydania slovenských prísloví najviac orientujeme na dielo *Nowa księga przysłów polskich, zv. I. — IV., 1960—1978*.

Teda v systematike prípravy slovenských prísloví uplatňujeme nie jazykové, ale paremiologické kritériá. Zdôrazňujeme to pre opakovanú nespokojnosť aj odborných používateľov lexikograficky spracovanej zbierky prísloví. Stále sa totiž mylne zamieňa pojem jazykového slovníka za zbierku prísloví a tejto, usporiadanej podľa klúčových slov, sa vytýka neprehľadnosť a sťažené narábanie s jej materiálom. Toto stanovisko vychádza zo zásadného neuvedomenia si rozdielu medzi prevažne monokategoriou slovníka a kontextuálnosťou a variatívnosťou paremiologických útvarov, tvorených zložitými procesmi zo sféry folklóru, z medzinárodných príslovných fondov a nie naposledy i fungovaním v národnej literatúre a publicistike.

Kľúčové slovo ako nositeľ významu príslovia alebo významové centrum (podľa lingvistickej terminológie) spĺňa systémovú požiadavku triedenia podľa významov, lebo vychádza zo samotného paremiologického útvaru, zo slovného

znenia témy. Nevyhnutnosť orientácie podľa kľúčových slov uznáva aj tematický systém triedenia prísloví a k takto spracovaným zbierkam priraduje index výrazov — vlastne kľúčových slov. Kľúčové slovo má podobu substantíva, adjektíva, slovesa, zámena, príslovky, spojky, ba i hlásky (abecedné rýmovačky); môžu ho reprezentovať toponymické označenia, osobné mená i časové vymedzenia (Vianoce).

Systémovému triedeniu podľa kľúčových slov sa vytýka, že ruší tematické celky, a naproti tomu pod hlavným heslom spája významovo najrozličnejšie výroky. V praxi však vidíme prednosť tohto prístupu v tom, že pod jedným heslom — kľúčovým slovom — sú zahrnuté relatívne všetky výroky a zvraty, vzťahujúce sa k nemu v najrozličnejších sémantických súvislostiach. Okrem toho práve v tomto zoradení sa dokumentuje biológia výroku: vývoj jeho znenia a významu, zmeny, adaptácie, inovácie, aktualizácie, kontrafakty a zohľadňuje sa aj jeho ekológia — existencia paremiologických útvarov vo folklóre, v literatúre, v rukopisnej tvorbe, masovo-komunikačných prostriedkoch. Napokon systematiku kľúčových slov dopĺňa index hesiel orientovaných tematicky.

Kľúčové slovo je základným ukazovateľom systematiky, pod toto *hlavné heslo* budeme radiť významovo príbuzné paremiologické útvary bez ohľadu na druhovú príslušnosť (vieme o plynulých hraniciach medzi príslovím a porekadlom), v postupnom číslovaní a v abecednom poriadku incipitné znenia útvaru.

K jednotlivým postupne číslovaným útvarom budeme radiť skupiny variantov tohto základného znenia. Variantmi rozumieme útvary významom i slovnou podobnosťou blízke základnému výroku. Uvádzanie paremiologických variantov má dlhú tradíciu vo vydávaní prísloví. U nás takto dôsledne postupoval A. P. Z á t u r e c k ý v *Slovenských prísloviach* (1895).

Počet variantov k základnému výroku nemusí vždy tvoriť významovo jednoliatu skupinu; v takom prípade rozčleníme varianty do viacerých skupín podľa sémantickej identity alebo odklonu.

Podľa vzoru *Nowej księgy* a ako logický výsledok rozličnosti našich prameňov (folklór — literatúra) zvýrazníme v skupinách variantov *chronologický aspekt*. To znamená, že každý útvar bude sprevádzať časový údaj a miesto jeho výskytu, a to od najstarších čias až po rok 1975, ktorým sme dokončili skúmanie paremiologických útvarov v nefolklórnych dielach.

Chronologické usporiadanie variantov zreteľne hovorí o vývoji, životnosti, frekvencii, zmenách príslovných útvarov v čase, priestore i spoločenských formáciách. V časovom údaji prameňa prísloví z literárnych diel zohľadňujeme predovšetkým editio princeps, pri nedostupných dielach ich reedíciu. Rukopisy datujeme dobou ich vzniku, ak je nezisťiteľná, datujeme smrťou autora.

Môžeme zhrnúť, že určenie významového, čiže kľúčového slova, združovanie variantov k základnému výroku a chronologické sledovanie paremiologických útvarov tvoria systémový prístup budúcej publikovanej formy korpusu slovenských prísloví.

K prísloviam budú patriť komentáre, vysvetľujúce zaniknuté a tým už nepochopiteľné historické a spoločenské situácie, a okrem nich aj výroky, ktoré sú svojím špeciálnym metaforickým charakterom súčasnému čitateľovi nezrozumiteľné.

Systémový postup kľúčových slov nevyhnutne vyžaduje podsystem odkazov, pretože zoskupenia príbuzných výrokov do variantových skupín nevyrieši všetky sémantické vzťahy medzi paremiologickými útvarmi. Predpokladáme, že niektoré odkazy budú kvalitatívne rôzne, niekoľkostupňové. To nám ukáže konkrétna práca s materiálom.

Nevyhnutným doplnkom hlavných hesiel, kľúčových slov, bude *Index pomocných hesiel* v zmysle tematického ukazovateľa. Index budú tvoriť tie heslá, ktoré už teraz vyznačujeme na kartotekných lístkoch so zneniami príslovných výrokov pod kľúčovým slovom. Týchto pomocných hesiel (pričom niektoré z nich budú plniť aj funkciu „odkazov“) býva k základnému výroku niekoľko. Index teda bude súhrnom výrazov, ktoré sú obsiahnuté v príslovných výrokoch zároveň ako nositelia významu, a ktoré majú z hľadiska podsystemu charakter pomocných hesiel. Heslá indexu budú mať podobne ako kľúčové slová charakter gramatických kategórií. Ich usporiadanie je slovníkové a v ďalšom abecednom poriadku sa k pomocnému heslu priradia jednotlivé kľúčové slová vyznačené číselne, pod ktorými sa v príslušných výrokoch toto heslo vyskytuje. Napr. kľúčové slovo *chlieb* bude združovať výroky, v ktorých chlieb je nositeľom významu. V indexe pomocných hesiel čitateľ nájde ešte množstvo výrokov, v ktorých sa slovo chlieb vyskytuje ako ďalší nositeľ významu. Prakticky Index umožňuje najdôkladnejšiu informáciu a orientáciu v súbore paremiologického materiálu. Jeho nemenej dôležitý význam je umožniť odborníkom používanie súboru príslovií pre rozličné ciele vedeckého spracovania.

Problémom dosiaľ nevyriešeným ostáva v našej práci jazykové znenie paremiologických útvarov, čerpaných z rôznych dobových i žánrových prameňov. Kým nárečovú podobu zápisu príslušných výrokov ponecháme v jej pôvodnom znení, len zjednodušene transkribovanú podľa folkloristického úzu, nie sme jednoznačne rozhodnutí, v akej podobe publikovať paremiologické útvary získané z obdobia starej a staršej slovenskej literatúry. Prax v súčasnej paremiológii sa nevyznačuje jednotnosťou: *Nowa księga* zjednocuje výroky rôznej

časovej proveniencie na spoločnú úroveň súčasného spisovného jazyka, podobne postupuje L. Röhrich v *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* (1973); ale anglický autor B. J. Whiting v *Sentences and Proverbial Phrases from English Writings Mainly before 1500* (1958) uvádza výroky v dobovej jazykovej podobe. Naš konzultant pre obdobie starej slovenskej spisby J. Minárik zastáva názor, aby sa výroky publikovali v ich pôvodnej jazykovej podobe. Keďže vydanie *Slovenských príslovií* je plánované vo vydavateľstve Veda, bolo by azda únosné ponechať aj jazykovú špecifickosť paremiologických útvarov, najmä keď zdôrazňujeme chronologický aspekt ich výskytu. V skupinách variantov k príslušnému výroku napokon prevládne súčasný spisovný jazyk.

Pomocný aparát k dielu bude obsahovať zoznam použitých skratiek, slovník archaických, inorečových, zdomácnených a nárečových výrazov, register geografický, etnický, menný a bibliografický súpis prameňov v plnom znení, pričom sa dešifrujú v texte používané skratky často sa vyskytujúcich autorov (napr. Záturecký — 13 000 výrokov) aj skratky zbierok príslovného materiálu a autorských diel.

To, o čom sme hovorili, predstavuje jednak už vykonanú prácu (korpus materiálu) a jednak stav rozpracovanosti — v súčasnosti sa pracuje na heslári kľúčových slov a chronologickom označovaní výrokov — a napokon koncepciu celého diela. Je len samozrejmé, že jej podoba sa v priebehu prác môže modifikovať, no jednako nechceme ustúpiť od úsilia nahradiť doterajšiu vágnosť v pasportizovaní paremiologických výrokov štatistickými údajmi, čím prispejeme k precizovaniu typov z hľadiska ich vývoja, k zisteniu frekvencie motívov, štruktúr a k mnohým iným faktorom. Súborným vydaním slovenských príslovií sledujeme okrem uvedeného aspektu

vedeckej analýzy aj využitie sústredného materiálu pre pôvodnú literárnu a prekladateľskú tvorbu. A napokon sa domnievame, že takto po prvý raz

skompletizovaná slovenská paremiologická tvorba by mala predstavovať jeden z pamätníkov národnej kultúry.

POZNÁMKY

- 1 MLACEK, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava 1977, s. 34.
- 2 TAYLOR, A.: The Proverbs. Copenhagen 1962, s. 193.
- 3 Napr. SEDLÁK, V.: Stredoveké listy a listiny. 1980; MINÁRIK, J.: Stredoveká literatúra. 1976; KRAJČOVIČ, R.: Svedectvo dejín o slovenčine. 1979.
- 4 Návrh M. Kuusi v časopise Proverbium 19, 1972.
- 5 PERMIAKOV, G. L.: Poslovice i pogo-vorki narodov vostoka. Moskva 1968, 2 vyd. 1979.
- 6 Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia, Bratislava 1965.
- 7 KRZYŻANOWSKI, J. a kol.: Nowa księga przysłów polskich I—IV, 1960—1978.

ПРОЕКТ ИЗДАНИЯ СЛОВАЦКИХ ПОСЛОВИЦ

Резюме

Собирание пословиц, начатое в ИЭСАН, определялось двумя аспектами: создать архив пословиц и впоследствии осуществить критическое полное издание собранных пословиц.

Архивный корпус, по нашей концепции, составляют высказывания в форме пословиц, собранные из известных, но главным образом не известных до сих пор источников за наиболее обширный промежуток времени. База исследования с этнографических источников распространилась на книжную и рукописную продукцию — на дидактическую литературу, беллетристику, поэзию, драматическое творчество и публицистику. Это исследование охватывает промежуток времени от старославянской образованности (9 век), включая средневековье, эпоху возрождения и барокко, национального возрождения, литературный реализм вплоть до новейшей и современной литературы.

Этнографические источники пословиц мы нашли в отдельных сборниках, в периодических изданиях и, наконец, в материалах экспедиционных исследований.

Работы по архивной обработке пословиц мы начали в 1971, а завершили в 1979 г.; в ней приняло участие 20 рецензентов и работников, проводивших выписки. Результатом явился архив, содержащий приблизительно 190 000 высказываний на карточечных карточках, снабженных необходимыми данными.

Системный подход к будущей опубликованной форме корпуса пословиц представляет собой организацию высказываний в соответствии со смысловым ядром (ключевое слово), в соответствии с вариантами к основному высказыванию и приведение хронологической встречаемости высказываний. К этому основному упорядочению присоединяется указатель вспомогательных словарных статей, а также и остальной вспомогательный аппарат. Цель полного собрания пословиц состоит в следующем: возможность научного анализа пословиц, их использование в литературном и переводческом творчестве и, не в последней мере, такой комплексный паремиологический труд мог бы быть одним из памятников национальной культуры.

Zusammenfassung

Das Sammeln von slowakischen Sprichwörtern, mit dem das Ethnographische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava im J. 1971 begann, wurde von zwei Aspekten bestimmt: es sollte ein Sprichwörterarchiv aufgebaut und danach diese Sammlung in der Form einer komplexen Edition herausgegeben werden.

Dieser Konzeption entsprechend besteht der Körper des Archivs aus sprichwörtlichen Aussprüchen, die aus bekannten, besonders aber aus bisher noch nicht bekannten Quellen im Rahmen einer möglichst weiten Zeitspanne gesammelt wurden. Der Umfang unserer Forschungen dehnte sich von den ethnographischen Quellen auf Bücher und Manuskripte, auf das didaktische Schrifttum, auf die schöngeistige Literatur, auf die Poesie, auf das dramatische Schaffen und auf die Produkte der Publizistik aus. Die Zeitspanne, auf die sich unsere Untersuchungen bezogen, erstreckt sich von der Epoche der altslowakischen Gelehrtheit (9. Jh.) über das Mittelalter, die Barockzeit, die Epoche der nationalen Wiedergeburt des slowakischen Volkes und den literarischen Realismus bis zur modernen Gegenwartsliteratur.

Sprichwörtliche Materialien in ethnographischen Quellen fanden wir teils in

selbständigen Sammlungen, teils in periodischen Schriften und schließlich auch bei unseren Feldforschungen.

Mit den Arbeiten an der archivalischen Erfassung der slowakischen Sprichwörter wurde im J. 1971 begonnen, sie dauerten bis zum J. 1979 und es beteiligten sich an ihnen 20 Lektoren und Exzerptoren. Das Ergebnis dieser Arbeiten ist ein Archiv, das an die 190 000 Aussprüche enthält, die auf Kartothekblättern mit allen notwendigen Angaben notiert sind.

Die systematische Methode der künftigen Edition der Sprichwörterammlung äußert sich darin, daß die einzelnen Aussprüche nach ihrem Bedeutungskern (nach dem Schlüsselwort) sowie nach den Varianten zum grundlegenden Ausspruch angeordnet sind und daß ihr Vorkommen in chronologischer Reihenfolge angeführt wird. Zu dieser Anordnung der Sprichwörter kommt ein Index von Hilfsstichwörtern sowie weitere Behelfsangaben hinzu. Mit der komplexen Edition der slowakischen Sprichwörter verfolgen wir mehrere Ziele: sie soll eine wissenschaftliche Analyse der Sprichwörter ermöglichen, die Verwendung der Sprichwörter in der ursprünglichen Literatur und beim Übersetzen erleichtern und nicht zuletzt soll dieses komplette parömiologische Werk auch ein Denkmal der nationalen Kultur des slowakischen Volkes sein.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 29, 1981, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Člen korešp. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1981

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 29, 1981, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 29, 1981. Nr. 4. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 29, 1981, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 29, 1981, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Dnes nieto , ytra nic.
Hodie aliquid , cras nihil.

19. *Fac ea, quae tua sunt, quae sunt aliena relinque*
Tvoe práce pilně rozhoneg Maga házet foštani, Masi:
Gineho prácm pobog deykhat foštani Nagy eštelen
bolondság.

**Koho chregj dobyti/ lechce palicy
nechazegj.
Snadno rolt nachazy proti baranowj
prjcinu. (nem.**

**Facile fustem invenit, qui cupit cedere ca-
Facile causam reperit, qvi aliquem laedere
statuit.**

D.

Vída tomu domowi, kde rozkazuge tele wosowi.

Quod filius, hoc debet pater.

**Dluzjffj Sobota nez Mebele; kossile nez kabát. Ordo
inversus.**

Dobré samo se chwálj. Bonum non est malum.

**Hledá dne wčeregffjho.
Quærit aqvas in aqvis.**

**Nemá wšech doma.
Caput sine cerebro.**

K O N E C.